

Лекція 1. Туристичні ресурси України як навчальна дисципліна

Розвиток туризму на конкретній території сприяє вирішенню низки економічних проблем регіону, таких як зайнятість місцевого населення, будівництво шляхів сполучення та споруд житлового призначення, налагодження різних видів комунікацій, формування позитивного іміджу регіону, підтримка та розвиток місцевої культури. Іншими словами розвиток туризму в регіоні формує сучасну інфраструктуру, що призначена для її експлуатації як туристами, так і місцевим населенням. Однак туристична індустрія, що включає наявність туристичної інфраструктури, може розвиватися лише за деяких умов, таких як наявність капіталу, технологій, кадрів та туристичних ресурсів в регіоні. Ці умови є першочерговими, тому що недостатньо мати капітал, придбати технологію, сформувати кадрову команду та займатися туризмом. Спочатку слід обрати придатну для організації туризму територію, що характеризується наявністю туристичних ресурсів. Якщо ж такої місцевості немає, то створити туристичний ресурс на її території.

Туристичні ресурси є найбільш дешевою складовою туристичного бізнесу, тому в сфері туризму достатньо швидкими темпами досягається висока рентабельність підприємницької діяльності. Однак якщо здійснюється створення штучного туристичного ресурсу, то собівартість туристичного продукту значно зростає.

Туристичні ресурси є мотиваційною підставою для вибору місця відпочинку туристами, слугують основою для формування туристичного продукту. Вони являють собою об'єкти туристського інтересу, які потенційно здатні задовольнити потреби подорожуючих.

Не наділена туристичними ресурсами місцевість в більшості випадків може вважатися непридатною для організації на її території туризму. У зв'язку з цим збільшується значення досліджень туристичних ресурсів як основи туристичної діяльності.

В сучасній науковій літературі існує велика кількість поглядів на поняття та сутність туристичних ресурсів. З цього приводу навіть сформувався основні науково-практичні школи з ресурсно-туристської проблематики:

1. *Кримська школа*, що об'єднує таких вчених, як М.Б. Багров, М.С.

Мироненко, І.Т. Твердохлебов, Л.О. Багорова, І.М. Яковенко.

2. *Львівська школа* (М.П. Крачило, Н.Ю. Недашківська, М.Й. Рутинський, В.К. Євдокименко, М.П. Мальська).

3. *Київська школа* (Д.І. Богорад, І.Д. Родічкін, Т.Ф. Панченко, О.І. Родічкіна, В.Я. Городський, О.О. Любіцева, О.О. Бейдик, О.О. Мазуркевич).

4. *Московська школа* (В.С. Преображенський, О.О. Мінц, Б.Б. Родоман, Ю.О. Веденін, І.В. Зорін, В.О. Квартальнов, М.О. Ананьєв, П.М. Зачиняєв, М.О. Орлов).

Вчені по-різному тлумачать поняття «туристичні ресурси». Велика кількість різних поглядів на поняття та сутність туристичних ресурсів пояснює появу різних підходів до їх класифікації.

Структура туристичних ресурсів досить докладно розроблена в роботах таких вчених, як О.О. Любіцева, О.О. Бейдик, В.І. Стафійчук, Є.В. Панкова, Н.П. Крачило, Ф.Ю. Поклонський, М. Труаси, П. Дефер, О.Л. Драчева, Ю.В. Забаєв, Д.К. Ісмаєв тощо.

Метою курсу "Туристичні ресурси України" є ознайомлення студентів із туристичними ресурсами України, дослідити суспільно-територіальний туристичний комплекс України, що характеризується сукупністю природних, культурно-історичних та інфраструктурних туристичних ресурсів.

Основними **завданнями дисципліни** є:

- засвоєння теоретичного матеріалу щодо наявних туристичних ресурсів України;

- ознайомлення з інформацією щодо туристичного потенціалу України;

- формування вмінь та навичок самостійно знаходити нові шляхи просування національного туристичного продукту на внутрішньому та міжнародному ринках на основі дослідження туристичних ресурсів України.

Вивчення дисципліни базується на знаннях, отриманих студентами в процесі підготовки з таких дисциплін, як «Вступ до фаху», «Історія туризму» та «Туристичне країнознавство», і забезпечує вивчення таких дисциплін, як «Основи музеєзнавства», «Туристичне краєзнавство» та «Організація туристичних послуг».

Програма передбачає ознайомлення студентів із широким колом питань, зокрема: формування території української держави, географічні передумови формування туристичних ресурсів України, природні та культурно-історичні туристичні ресурси, класифікація туристичних територій України, туристичні ресурси Рівненщини.

Історія розвитку туризму протяжна, а сам цей розвиток полілінійний, чим обумовлені значні територіальні відміни та різноманітність видів і форм. За час стрімкого розвитку, що припадає на новітню історію, туризм пройшов ряд етапів: як спосіб активного проведення дозвілля (до середини ХХ ст.); як ефективна галузь господарства зовнішньоекономічного спрямування (друга половина ХХ ст.), а сучасний етап розвитку туризму можна охарактеризувати як етап переосмислення його ролі і значення в людській життєдіяльності, коли туризм перетворюється на соціокультурне явище, комунікативну складову глобалізаційних процесів.

Туризм як активна форма рекреації, сутністю якої є проведення вільною часу у подорожі за-для відпочинку, лікування, саморозвитку або з іншою некомерційною метою (наприклад, здійснення паломництва, відвідування батьківщини тощо) розвивається в тих країнах і серед тих прошарків населення, рівень життя та соціальний стан яких передбачає відповідний стиль життя. Таким чином, об'єктивним підґрунтям розвитку туризму є суспільний поступ, який ґрунтується на здобутках науково технічного прогресу і проявляється в зміні умов, характеру праці і життєдіяльності, у зростанні рівня і поліпшенні умов життя, підвищенні освітньо-культурного рівня, а науково-технічний прогрес на транспорті робить подорожування швидким і комфортним.

Феномен туризму був зафіксований ще у 80-х роках ХХ ст. (Акапулько, 1982 р.), а подальший розвиток дав підстави визначати його як суспільне явище, для якого характерні стрімкі темпи зростання, поліфункціональність і постійне ускладнення функцій, геоторізація або залучення до використання в туризмі не тільки освоєної частини Землі, а й територій з екстремальними природними умовами, акваторій та навіть навколоземного простору. Все це дає підстави визначити туризм як явище глобальне, яке справляє потужний і неоднозначний вплив на довкілля, економіку і суспільство країн, задіяних у туристичному процесі,

їх народи, а також на міжнародні відносини й торгівлю, обумовлюючи необхідність міжнародного регулювання на основі принципів відповідального, сталого та загальнодоступного туризму, зафіксованих у Глобальному Етичному Кодексі Туризму (Сантьяго, Чілі, 1999 р.) та дотримання цих принципів на національному рівні.

Таке потужне явище сформувало сферу діяльності, спрямовану на задоволення потреб подорожуючої людини - індустрію туризму. Індустрія туризму функціонує як міжгалузевий господарський комплекс, який являє собою інтегровану систему галузей, виробництв і видів діяльності, об'єднаних спільністю мети та суспільним призначенням задовольняти потреби населення у проведенні дозвілля в подорожі шляхом створення та реалізації туристичного продукту. Індустрія туризму вирізняється складністю внутрішньої структури, ієрархією цілей функціонування складових, різноманітністю зовнішніх та багаторівневістю внутрішніх комплексоутворюючих зв'язків, стадійністю споживання та організації обслуговування.

Таблиця 1.1 — Структури індустрії туризму

Підсистеми	Структури	Компоненти
Інституційно-організаційна	I. Правова	1. Законодавча і нормативна база; 2. Митна служба; 3. Консульська служба
	II. Фінансово-економічна	1. Система оподаткування; 2. Система страхування; 3. Фінансова система і обмінний курс валют
	III. Кадрова	1. Система підготовка кадрів; 2. Система наукових досліджень і науково-дослідних розробок

Вона функціонує внаслідок різноманітних взаємодій та взаємозв'язків між структурними складовими, які виконують однорідні функції-в сфері туризму, що дозволяє виділити організаційно-інституційну, функціонально-господарську та територіально-господарську підсистеми індустрії туризму (таблиця 1.1).

Підсистема	Структури	Компоненти
Функціонально-господарська	I. Гостинності	1. Готельне господарство; 2. Харчування; 3. Галузі з надання додаткових послуг
	II. Транспорту	1. Авіаційний; 2. Автомобільний; 3. Залізничний; 4. Водний
	III. Туристичної та оздоровчої діяльності	1. Туристичні підприємства; 2. Екскурсійні бюро; 3. Санаторно-курортні установи; 4. Оздоровчі заклади
Територіально-господарська	I. Туристичні ресурси	1. Природно-рекреаційні; 2. Культурно-історичні; 3. Техногенні
	II. Соціально-демографічні	1. Населення 2. Розселення і історія формування території; 3. Традиційна етнічна культура населення
	III. Господарські	1. Господарський комплекс території; 2. Інфраструктурні системи; 3. Адміністративно-територіальний устрій і система управління

Інституційно-організаційна підсистема включає структури, представлені інституціями, які здійснюють державну туристичну політику шляхом правового, економічного та організаційного узгодження державних, місцевих, комерційних і некомерційних інтересів суб'єктів ринкової діяльності ринках туристичних послуг різного порядку. Регуляторними каналами впливу є законодавчо-нормативний, податковий, валютно-фінансовий, інформаційний, управлінський, функціонально-господарська підсистема (формована функціонально-інтегративними зв'язками між структурами галузей матеріального виробництва і невиробничої сфери з надання транспортних, гостинних, дозвіллевих та низки додаткових послуг, які сприяють забезпеченню туристичної мети на відповідному якісному рівні. Територіально-господарська підсистема становить ресурсну основу формування туристичного ринку на базі використання туристичного, соціально-демографічного та господарського потенціалу території.

Туризму, як потужній складовій світового господарства глобального рівня.

притаманні такі риси:

1) динамічність, проявом якої є високі темпи зростання туристичної рухомості населення і прибутків від сфери економіки, яка забезпечує потреби туристів;

2) перманентна диверсифікація або постійне урізноманітнення потреб, попиту населення і відповідна зміна видів та форм туризму, реструктуризація туристичної діяльності, ускладнення туристичних функцій;

3) виключно ринкові форми організації, які ґрунтуються на механізмі узгодження попиту/пропозиції та маркетингових стратегіях масового виробництва туристичного продукту і його реалізації на індивідуальній основі;

4) транснаціоналізація діяльності, переважаюча роль концентрації капіталу та централізації управління на наддержавному рівні, значний вплив світогосподарських зв'язків і механізмів на систему державного регулювання діяльності туристичної сфери;

5) технологічна і фінансово-інформаційна залежність, яка передбачає значну інноваційну спрямованість складових індустрії туризму, зростання ролі інформаційно-комунікаційної складової, яка забезпечує ефективність туристичної діяльності;

6) стандартизація та уніфікація технологій обслуговування в туризмі, яка гарантує якість туристичної послуги незалежно від часу та місця її отримання;

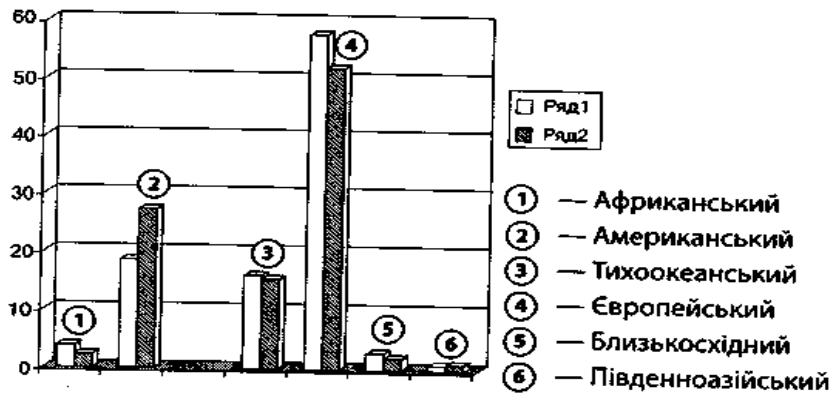
7) соціалізація туризму завдяки відповідній державній політиці та діяльності некомерційних, недержавних та міжнародних організацій, спрямованій на розширення доступності туристичних послуг для менш заможних верств населення, на формування туристично спрямованого життєвого стандарту, коли туризм стає невід'ємною складовою стилю життя більшості населення країни.

Туризм має глобальний характер і всі ознаки галузі світового господарства, про що свідчать значні обсяги діяльності міжнародного туризму. Індустрії туризму притаманні одні з найбільш високих та стабільних темпів зростання протягом досить значного проміжку часу. За останні тридцять років світовий туризм зростав в

середньому на 7 % на рік за обсягами міжнародних туристичних потоків і на 12 % на рік за обсягами надходжень.

Міжнародна торгівля туристичними послугами завдяки потужному мультиплікативному ефекту сприяє розширенню зайнятості: в індустрії туризму зайнято майже 10,5 % від загальносвітової чисельності зайнятих і, за даними ВТО, на кожне робоче місце, створене в цій сфері, припадає від 5 до 9 робочих місць в інших галузях економіки.

Найбільшого розвитку туризм зазнав в Європі (мал. 1.3), на яку припадає понад половина світового туристичного потоку та майже половина всіх надходжень від туризму. І хоча частка цього регіону в регіональній структурі туризму зменшується, оскільки зростає інтерес до Тихоокеанського регіону та Африки, Європейський та Американський макрорегіони є і надалі залишаються найпривабливішими для туристів. На початку XXI ст. до Європи було спрямовано майже 57 %, а до Америки -17 % від загального обсягу міжнародних туристичних потоків, хоча у цих регіонах відмічається падіння темпів приросту, особливо у Європі та Північній Америці, в той час, як у Центральній та Південній Америці, навпаки, спостерігається значне зростання туристичних прибуттів, особливо в районі Карибського басейну. Високими темпами зростання міжнародного туризму характеризується Тихоокеансько-Східноазійський макрорегіон, на який припадає майже 20 % загальносвітового потоку, що можна пояснити перебудовою внутрішнього ринку країн регіону, значними успіхами у розбудові національних індустрій туризму.

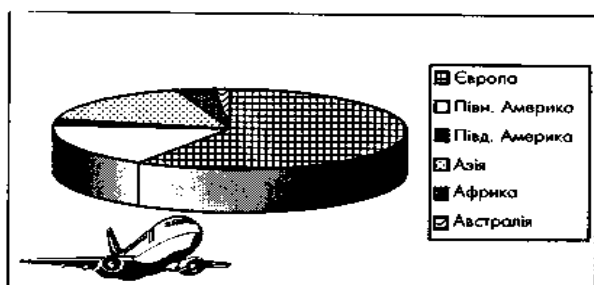
Мал. 1.3 – Регіональна структура міжнародного туризму (в розрізі макрорегіонів ВТО):

Африканський, Американський, Тихоокеанський, Європейський, Близькосхідний, Південно-Азійський, 2005 р.
 1 – частка в загальному турпоточі;
 2 – частка в обсязі надходжень.

У Африканському макрорегіоні останні роки ХХ ст. позначені значними успіхами міжнародного туризму, зростанням популярності таких країн як Марокко, Замбія, Зімбабве. На Близькому Сході, який, незважаючи на складну політичну ситуація залишається туристично привабливим регіоном, особливо значними є темпи зростання туристичних потоків до Єгипту, частка якого в регіоні становить майже 26 %, країн Перської затоки, Сирії. Південно-Азійський макрорегіон в цілому розвивається стабільно, але попит на послуги острівних країн зростає швидше завдяки проведенню ними активної туристичної політики на зовнішніх ринках. Антарктида дедалі більше притягує до себе туристів, але міжнародні угоди щодо обмеження діяльності в Антарктиді та опір ряду громадських організацій, які активно борються проти залучення цього екологічно вразливого регіону до туристичного процесу з огляду на складність і невирішеність проблем сталого розвитку туризму, тут можна було б спостерігати найбільші темпи зростання

попиту, незважаючи на високі ціни (мал. 1.4).

Мал. 1.4 – Розподіл туристичних потоків по материках, млн. осіб

Незважаючи на додання кризових явищ, ВТО прогнозує подальше зростання туристичного процесу до 2020 р. з щорічними темпами у 4,1 %. Враховуючи виявлені тенденції, прогнозується перерозподіл туристичних потоків (таблиця 1.2). Європа та Америка й надалі збережуть свої лідерські позиції, але темпи зростання обсягів міжнародного туризму тут зменшаться і це позначиться на перерозподілі світового туристичного процесу: частка Європи зменшиться до 46 %, Америки - до 18 %. Після 2018 р. Америка поступиться другим місцем Тихоокеансько-Східноазійському макрорегіону, частка якого у світових туристичних переміщеннях, як прогнозують, зросте до 25 %. Експерти ВТО прогнозують для цього і решти південних макрорегіонів підвищені темпи зростання обсягів туристичної діяльності перш за все за рахунок розбудови індустрії туризму. В той же час прогнозується зменшення темпів зростання подорожей на далекі відстані (3,8 %) порівняно з внутрішніми континентальними (5,4 %). Відповідно, їх співвідношення в подальшому зміниться на користь останніх і становитиме 76 : 24 (2020 р.) проти 82 : 18 (1995 р.). Європейський і Американський макрорегіони концентрують основні внутрішньорегіональні потоки, зростає обсяг внутрішніх переміщень між країнами Тихоокеансько-Східноазійського макрорегіону.

Таблиця 1.2 — Прогноз обсягів міжнародних туристичних потоків в розрізі регіонів ВТО (млн. осіб)

Макрорегіон	1995 р.	2000 р.	2010 р.	2020 р.	Середньорічні темпи росту, %
Світ в цілому	565,4	698,3	1006,4	1561,1	4,1
Африканський	20,2	26,9	47,0	77,3	5,5
Американський	108,9	130,2	190,4	282,3	3,9
Тихоокеансько-Східноаз.	81,4	111,7	195,2	397,2	6,5
Європейський	338,4	403,3	527,3	717,0	3,0
Близько-східний	12,4	20,0	35,9	68,5	7,1
Південно-Азійський	4,2	6,3	10,6	18,8	6,2

Туризм, що зародився й зростав у Європі, поступово поширюючись світом, і надалі залишиться серед населення країн цього регіону найпопулярнішою формою дозвілля. Європа, незважаючи на певне падіння темпів росту міжнародного туризму і зменшення частки (за рахунок перерозподілу) у світовому туристичному потоці залишається світовим лідером туристичного руху, прийнявши близько 400 млн. туристів. При цьому 86 % з них - це туристи з європейських країн, майже 7 % становлять туристи з Америки та понад 3 % - з країн Азії.

Найбільшою туристичною активністю вирізняються країни Західної та Південної Європи, які здатні задовольняти найрізноманітніший попит практично в усіх сегментах туристичного ринку. Особливо високі темпи росту характерні для Південно-Європейського та Східно-Середземноморського субрегіонів. Протягом 90-х років ХХ ст. значно зросла популярність країн Центральної та Східної Європи, хоча темпи зростання міжнародних туристичних потоків тут незначні (майже у 1,5 рази менше за середньоєвропейські). Але надходження від туризму зростають повільніше за обсяги туристичного потоку, що свідчить про порівняно невисокі ціни або недостатньо розвинену індустрію туризму. Основна частка туристичних переміщень у цьому субрегіоні припадає на внутрішні регіональні (91 %), а міжконтинентальні, представлені потоками переважно з країн Азії (2,4 %) та Америки (2,1 %). Найбільша кількість іноземних туристів відвідує Росію, Польщу, Угорщину, Чехію.

Серед країн, що є лідерами світового туризму, 3/5 припадає на європейські країни (таблиця 1.3). Ситуація в туризмі дуже динамічна і цей динамізм засвідчують саме зміни серед країн-лідерів. За останні п'ять років до складу провідних країн в сфері туризму, завдяки активній підтримці цієї галузі в країні, ввійшов Китай, який потіснив Австрію і просунувся з 9 місця на 5 за кількістю прибулих туристів та на 7 за показником надходжень від туризму. За цим же показником на 10 місце в світі вийшла Мексика, витіснивши Швейцарію зі списку провідних туристичних країн. За кількістю прибулих туристів Іспанія та США помінялися місцями і наприкінці ХХ ст. Іспанія стала однією з провідних туристичних країн світу (щорічні середні темпи розвитку галузі становлять 8,8-9,5 %). Зменшується туристичний потік до Угорщини, що займала в 1996 р. 8 місце за кількістю прибулих, а вже в 1999 р. не ввійшла до провідної десятки. Країною стабільного розвитку туризму можна назвати Велику Британію, п'яте місце якої в світовому туристичному рейтингу залишається незмінним протягом останніх років при нульовому прирості потоку і надходжень.

Таблиця 1.3 – Провідні туристичні країни світу

Рейтинг країн за обсягами туристичного потоку (кількістю прибулих)		Рейтинг країн за надходженнями від туризму	
2000 р.	2004 р.	2000 р.	2004 р.
1. Франція	1. Франція	1. США	1. США
2. США	2. Іспанія	2. Іспанія	2. Іспанія
3. Іспанія	3. США	3. Франція	3. Франція
4. Італія	4. Китай	4. Італія	4. Італія
5. Китай	5. Італія	5. Велика Британія	5. Німеччина
6. Велика Британія	6. Велика Британія	6. Німеччина	6. Велика Британія
7. Канада	7. Гонконг	7. Китай	7. Китай
8. Мексика	8. Мексика	8. Австрія	8. Туреччина
9. Туреччина	9. Німеччина	9. Канада	9. Австрія
10. Росія	10. Австрія	10. Греція	10. Австралія

Найбільш популярними серед туристів, що подорожують Європою, залишаються Франція, Бельгія та Нідерланди, а Париж, Амстердам, Брюгге та Брюсель належать до найпопулярніших і найвідвідуваніших міст. Стабільною

популярністю у туристів користується Рим, більш ніж на 10 % за рік зростає кількість туристів, що відвідали Венецію. Високі темпи зростання кількості туристів характерні за останні роки для таких європейських міст як Пальма, Валлетта, Кьольн, Гамбург, Цюріх, Мілан, Варшава, Прага, Будапешт. До найпопулярніших у туристів міст Європи для проведення нетривалого відпочинку за останні роки увійшли Дублін та Лілль. Особливо значними є темпи зростання туристичної цікавості до Севільї, потік до якої збільшився на 40 %, що дозволило їй значно наблизитись до провідних центрів Європи, і увійти до двадцятки найбільш відвідуваних міст. Незважаючи на події 11 вересня 2001 р., Нью-Йорк залишається одним з найпопулярніших туристичних центрів світу, до складу найвідвідуваніших американських міст увійшли також Бостон та Вашингтон.

Глобальний характер, стрімке просторове, соціокультурне, господарське поширення і прогнозування подальшого зростання дозволяють визначити глобальність проблем розвитку туризму. Ці проблеми можна звести до трьох основних взаємопов'язаних напрямків:

1) Проблема *безпеки* в туризмі. Ця проблема є однією з основних, які вирішуються в процесі туристичної діяльності і на які протягом всієї історії розвитку туризму зверталась найбільша увага. Подорож ніколи не була безпечною і завжди пов'язувалась з певними труднощами (долання простору та забезпечення життєдіяльності) та небезпекою, яка чатує на людину, що опиняється в незвичних місцях і в незвичних ситуаціях. Можна з впевненістю стверджувати, що на ранніх етапах подорожування і тривалий час (до формування умов розвитку масового туризму) розбій на шляхах став невід'ємним його супроводом. За свідченням історичних документів та оповідей численних мандрівників, більш-менш стабільні потоки навіть формували відповідний спосіб життя місцевих жителів, побудований на грабунках подорожніх. Так, ще ігумен Данило, який на чолі групи паломників здійснив «хоження» з землі руської у Святу Землю на початку XII ст. у своїй відомій оповіді про цю подорож зауважував: *«Многие иноверцы арабы устраивают засады в горах (их села расположены на равнине) и бьют пришельцев в этой страшной горе. Невозможно пройти здесь небольшой группе людей, только*

со многой дружиной можно пройти без страха по этому пути». А тому

можливість унебезпечити подорож завжди була одним з провідних завдань.

З часом мало що змінювалось у цьому напрямку. Відомий український мандрівник XVIII ст. В. Григорович-Барський неодноразово жорстоко постраждав від нападу і грабунків «сарацинів» у своїх мандрівках до Святої Землі: *«В руках палиці та великі двосічні ножі за поясом... одні тяглися до обличчя, інші штовхали в груди, і лупцювали кулаками, а дехто з них замість кулаків тримав камінь і вдаряв мене ним, а той великою голкою, що нею купці зашивають мішки з товарами, колов мене в шию, вимагаючи від мене грошей; хтось узяв з землі піску і кинув мені в лице, і засипав уста й очі».*

Розвиток масового туризму поставив безпеку подорожування на державний рівень, що значно унебезпечило подорожі, але не зняло проблеми, яка загострюється відповідно до військово-політичної стабільності у світі та в окремих регіонах.

Забезпечення безпеки подорожування є одним з аспектів загальної державної безпеки і вирішується на державному рівні, а дотримання її вимог в туризмі є однією з нагальних, життєво важливих умов його стабільного розвитку, яка контролюється як державними, так і міжнародними угодами. Проблему безпеки подорожування можна умовно поділити на дотримання вимог особистої та колективної безпеки, а ризики переважно належать до дотримання санітарно-гігієнічних (отруєння, інфікування та перенесення хвороб, їх виявлення на ранніх стадіях захворювання тощо) та техніко-технологічних (технічний стан обладнання, транспортних засобів, дотримання технологій експлуатації та ін.) вимог.

Кримінальні прояви відносно особи або групи осіб (пограбування в містах та на дорогах, піратські напади на яхти в окремих районах Світового океану тощо) в усіх країнах світу переслідуються відповідно до умов міжнародного та державного кримінального права.

В кінці XX - на початку XXI ст. загострилась проблема тероризму. Тероризм є насильницькими діями (переслідування, захоплення заручників, вбивства тощо), здійснюваними з метою залякування, підкорення політичних супротивників або конкурентів, нав'язування певних дій чи лінії поведінки. Терор може бути

індивідуальний, груповий (наприклад, діяльність екстремістських політичних угруповань), державний (репресії тоталітарних чи диктаторських режимів), міжнародний (спрямований на глав держав та урядів, дипломатичні представництва та міжнародні організації, терористичні акти з великою кількістю жертв).

Міжнародний тероризм, як форма боротьби шляхом особистих або колективних дій, в якій знаходить прояв невдоволеність тими чи іншими подіями, особами, діями певних громадських чи політичних діячів, державною політикою окремих країн, спирається на організовані, часто міжнародні за характером діяльності, організації, які сповідують радикальні методи боротьби. Загострення міжнародного тероризму ставить під загрозу саме існування сучасної цивілізації, тому міжнародним співтовариством прийняті численні багатосторонні конвенції та законодавчі акти з посилення боротьби з міжнародним тероризмом. Боротьба з тероризмом, який визнаний «загрозою №1» для сучасної цивілізації, визначена провідним завданням діяльності міжнародних та регіональних організацій, прогресивної світової громадськості, діяльності держав та урядів. 2) *Екологічна проблема* є проблемою сталого (збалансованого) розвитку туризму.

Взаємопов'язаність глобальних екологічних проблем людства з можливостями розвитку туризму викликала посилену увагу до екологічної функції туризму, сприяла екологізації туристичної діяльності, викликала розвиток окремого напрямку-екологічного туризму. Означена проблема постала не тільки у зв'язку з загальною екологізацією суспільної свідомості й осягненням глобальності екологічних проблем людства на межі століть, але у зв'язку зі зростанням значення екологічної функції туризму як природоохоронної та виховної.

Глобальність екологічного впливу туристичної діяльності знайшла відображення в Програмі збалансованого (сталого) розвитку туризму, що була запропонована на Самміті Землі (Ріо-де-Жанейро, 1992) та розвинена десятиріччя по тому (Йоханесбург, 2002).

Екологічні проблеми туризму по-різному усвідомлюються і вирішуються залежно від рівня соціально-економічного розвитку окремих країн та регіонів. Так, в Європі прийнята Декларація з біорозмаїття та розвитку туризму (Берлін, 1997). У відповідність із міжнародними нормами законодавство ряду країн, що

розвиваються, щодо впливу туризму на довкілля (обмеження на полювання, вивезення окремих видів рослин та тварин, обмеження навантажень на вразливі екосистеми тощо).

Екологізація туристичної діяльності об'єктивно викликана геоторизацією туризму, зміною попиту на ринку туристичних послуг в бік екологічно спрямованих видів та форм, що викликає «територіальну експансією» туристичної діяльності, освоєння нових територій до того слабо або зовсім не задіяних в туризмі. Такими територіями виступають передусім малозаселені, найчастіше економічно слаборозвинені райони, які, не відчуваючи значного антропогенного тиску, мають найкращі екологічні показники, і де туризм стає одним з активних стимуляторів економічного зростання, розвитку національних промислів та ремесел, збереження національних традицій. Позитивним є також подальший розвиток туризму в національних парках та інших природних резерватах.

Але екологізація туристичного попиту несе в собі й негативні впливи. Це перш за все переважання антропогенного тиску в зонах давньої рекреаційної експлуатації, яке призводить до їх деградації, часто спричинюючи хаотичну дегломерацію туристичних центрів та вузлів.

Екологічна проблема потребує послідовного вирішення таких питань як сумісність туристичної діяльності загалом, її окремих видів та форм з властивостями території (особливо це стосується територій з нестійкими ландшафтами); наявність туристсько-рекреаційних ресурсів та можливості використання ресурсного потенціалу (ємність території); стан природоохоронної діяльності і функції туризму в цій системі (доступність туристичних ресурсів). Означена проблема потребує розробки науково обґрунтованих і жорстко локалізованих нормативів туристичного природокористування - граничне допустимих навантажень на довкілля і окремі його компоненти, потребує, можливо, розробки системи екологічної безпеки рекреаційно-туристських територій, формування своєрідної екологічно-туристичної мережі.

3) *Соціокультурна* проблема в туризмі набуває глобального характеру, оскільки туризм є глобальним комунікатором, який дозволяє спілкуватися представникам різних етносів і конфесій. Міжетнічні, міжконфесійні,

міжцивілізаційні контакти стимулюють культурну дифузію, сприяють поширенню культурних здобутків та взаємозбагаченню культур, культурно-просвітницькому саморозвитку туристів. Саме соціокультурна функція туризму в сучасних умовах стає провідною, і в той же час постає проблема кроскультурних комунікацій.

Кожна людина як представник певного етносу, є носієм відповідної етнічної культури, етнічних стереотипів із власними ментальними ознаками. *«Етнос - це усталена спільність людей, що історично склалася на певній території і позначена спільністю мови, культури, побуту, психічного складу, єдністю етнічної самосвідомості, зафіксованої у самоназві, а також усвідомленням єдності родового походження і водночас несхожістю на інші етноси. Це органічна соціальна система з чітко вираженою структурою, в основі якої лежить система міжпоколінної етнокультурної інформації, освячена традиціями»* [8, с. 72]. При всій складності розуміння етнічності, це визначення стає загальноприйнятим для світової етнології. Отже, етнічна приналежність будується на антитезі: «ми - вони» і усвідомленні, що «ми _ не такі, як вони», розвиток якої може приймати крайні форми: «ми - кращі, ніж вони» і проявлятися в етноцентризмі, у нав'язуванні власних етнічних стереотипів (форм та норм поведінки, які прийняти в цьому етносі). Проявами етноцентризму є повне або часткове несприйняття особливостей іншої культури з ознаками поведінки, яка може викликати аналогічну зворотню реакцію і ставати основою конфлікту. Таким чином, постає проблема соціокультурної адаптації туриста до певного етнокультурного середовища. Цей адаптивний процес залежить від толерантності, рівня особистої культури та освіченості туриста, його готовності до сприйняття етнічного, релігійного чи етнорелігійного оточення. Саме запобігання можливим міжетнічним та міжконфесійним конфліктам через поширення етнічної інформації та виховної роботи є одним з нагальних завдань в діяльності суб'єктів туристичного ринку виробників турпродукту. З іншого боку, в країні, яка приймає туристів, також повинні проводитись аналогічні заходи в ході реалізації туристичної політики зі створення доброзичливого та приязного клімату, який би дозволив туристу швидше адаптуватися до незвичних умов і сприяв отриманню позитивних вражень від

подорожі. Тобто, соціокультурна адаптація має обопільний характер, який може корегуватися в ході проведення скоординованої туристичної політики.

В той же час етноспецифічні риси культури, які складаються історично в процесі адаптації певного етносу до умов існування (природного та соціокультурного оточення) та формують його матеріальну, духовну, екологічну культуру, є туристичним ресурсом, значення якого зростає з поширенням глобалізаційних процесів.